

OCENE IN POROČILA

Robert J. Braidwood, **Prehistoric Men**. 7. izdaja. Glenview/Ill., Scott, Forenam & Co., 1967, VIII + 181 str., 5 kronoloških tabel, 3 zemljevidi, številne ilustracije. 8°.

Knjiga je poljuden prikaz razvoja kulture od paleolitika do prvih civilizacij v Mezopotamiji in podaja najnovejša dognanja o nastanku neolitskih kultur na Bližnjem vzhodu.

Skozi vso zgodovino izkopavanj prazgodovinskih kultur v Mezopotamiji se vleče problem, kdaj, kje in kako je nastala prva neolitska kultura. Do izkopavanj v Qal'at Jarmu je veljala kot najstarejša hassunska kultura. To je že razvita neolitska kultura z razvitim poljedelstvom in slikano keramiko. Po drugi svetovni vojni so se pričela sistematična raziskovanja najstarejših obdobjev mezopotamske prazgodovine.

Področje, kjer se je razvilo prvo poljedelstvo, je pas hribovja, ki obkroža dolino Evfrata in Tigrisa, ter Sirija in Palestina. Podnebje je tu primerno za poljedelstvo. V naravnem stanju raste žito le tu. V Dvorečju je zanj pre vroče in je potrebno namakanje, v gorah pa je premaz. Po mnenju avtorja, enega od vodilnih orientalnih arheologov, ki je tudi sam izkopal vrsto ključnih naselbin iz časa nastajanja neolitskih kultur, lahko to nastajanje razdelimo v dve fazi: v obdobje nastajanja poljedelstva in v obdobje prvotne poljedelske skupnosti (str. 96—104).

Kdaj in kako je nastalo poljedelstvo je težko reči. Pri vrednotenju arheološkega materiala moramo biti zelo previdni. Če najdemo neke vrste motiko, še ni rečeno, da so z njo okopavali polja. Prav lahko bi z njo izkopavali korenine in gomolje. Srpi bi bili lahko namenjeni za žetev divjih vrst žita. Nekatera orodja, za katera mislimo, da so bila namenjena poljedelstvu, so bila prav lahko uporabljena za zbiranje hrane.

Prvo naselbino iz obdobja nastajanja poljedelstva (str. 104—106), Karim Šahir (dat. v ca. 8900 pr. n. e.) je v letih 1950—51 izkopal Bruce Howe. Leži na vrhu griča, na prostem in ima le eno naselbinsko plast. Obsegala je 120 arov in obstajala le kratek čas. Nepravilne površine so bile »tlakovane« z gramozom, kar naj bi predstavljalo prve zometke stavb. Orodje in orožje so izdelovali iz kremenca. Izkopani so bili obeski iz kosti, žrmlje, školjke, koščene igle, celo nekaj preprostih kipcev iz nežgane gline. Kasneje so arheologi izkopali še kakih šest naselbin tipa Karim Šahir. Nekaj naselbin tega tipa je bilo tudi v jamah.

Ali so bili nosilci Karim Šahir kulture že poljedelci (str. 108)? V mesni prehrani opazimo spremembe. V prejšnjih lovskih dobah prevladuje med najdbami divjačina. Tu se pojavijo živali, ki bi lahko bile udomačene: ovce, koze, govedo, konj, volk. Naselbine so na prostem, tla so »tlakovana«, torej pripravljena za daljše bivanje. Tudi žrmlje in srpi bi pričali za poljedelstvo.

Pojavi se druga težava (str. 109—111). Jean Perrot, izkušen arheolog, ki je dolga leta izkopaval prazgodovinske naselbine vzhodnega Sredozemlja, je izkopal nekaj naselbin, kjer ni bilo sledu o poljedelstvu ali živinoreji in vendar so bile naselbine stalne, vaškega tipa. Tudi v Mezopotamiji so ob srednjem Evfratu izkopali dve naselbini vaškega tipa: Bouqras in Mureybat. Obe imata nekaj naselbinskih plasti. Našli so sicer zoglenele ostanke rastlin in živali, vendar te ne sodijo med udomačene vrste. Datirajo ju v sredo 7. tis. pr. n. e., torej v čas, ko že poznamo naselbine s poljedelstvom in živino-

rejo. Problematika obdobja nastajanja poljedelstva je torej zelo zapletena. Počakati moramo, da bo izkopanih in dobro raziskanih več najdišč in da bo postavljena trdnejša kronologija, kot je sedanja. Tako bomo lahko ugotovili, ali so bile naselbine nabiralcev istočasne s poljedelskimi ali pa so bile njihova predhodna faza (str. 112—116).

Med obdobjem nastajanja poljedelstva in obdobjem razvitega poljedelstva je praznina (str. 117—118), ki po mnenju R. J. Braidwooda obsega celih 2000 let. Zgornje plasti v Ali Košu, ki predstavljajo razvitejšo stopnjo Karim Šahirja, nam sicer pomagajo malo naprej, vendar ne dosti. Razlike med obema obdobjema so prevelike, da bi drugo lahko naravnost izvajali iz prvega. Tipično najdišče obdobja prvotne poljedelske skupnosti je Jarmo v Kurdistanu (str. 118—120). Izkopaval ga je Robert J. Braidwood. Prebivalci Jarma so gojili ječmen in dve vrsti žita. Iz kremenca so izdelovali srpe, žito mleli v žrmljah in iz kamnitih posod jedli močnik. Zanesljivo so imeli udomačeno ovco, kozo, psa in svinjo. Ni še gotovo, če so imeli udomačenega konja in govedo. Poleg tega so prebivalci Jarma pojedli naravnost ogromne količine polžev. Botanično je žito v Jarmu na pol poti med divjim in domačim. Stavbe v Jarmu so imele stene iz blata, posušenega na soncu. Velike so bile kot današnja skromna koliba, a so vseeno imele več pravokotnih prostorov. Verjetno so bile take, kot so še danes skromne kurdske kočice na tem področju. Danes v taki koči živi do sedem ljudi. V prazgodovinskem Jarmu je živelo kakih 150 prebivalcev.

Zanimivo je, da se prenosna keramika pojavi v Jarmu šele v zadnji tretjini plasti. Prej so iz kamna izdelovali masivne posode, ki so jih vkopavali v tla. Skozi vso stratigrafijo se pojavljajo izdelki iz gline, kipiči živali in ljudi. Posebno priljubljen je bil kipec noseča ženske, verjetno kakega božanstva plodnosti. Po mnenju R. J. Braidwooda izdelovanja keramike niso iznašli prebivalci Jarma, ampak je prišlo k njim od drugod. Orodje in orožje so izdelovali iz kremenca in obsidiana. Ležišča obsidiana so kakih 100 milj severno od Jarma in so ga verjetno dobivali s trgovsko zamenjavo. Najdišča datirajo v ca. 6750 pr. n. e.

Ostala najdišča Bližnjega vzhoda, ki sodijo v dobo prvotne poljedelske skupnosti in predkeramičnega neolitika so še redka in si še vedno ne moremo ustvariti podobe niti ne moremo postaviti kronologije razvoja poljedelstva na Bližnjem vzhodu (v Palestini Jeriho, Beidha in Ramad. V Siro-Kilikiji sodijo v ta čas Ras Šamra, Mersin, Judaidah, v Anatoliji pa Çayönü, Hacilar in Suberde).

Naslednja kultura, hassunská (str. 121), je že popolnoma neolitska in razvoj od hassunske do zgodnje dinastične dobe v Mezopotamiji (str. 136—153) je že tako dobro raziskan, da knjiga ne prinaša nič novega.

Knjiga je okusno opremljena z mnogimi dvobarvnimi (rdeče, črno) ilustracijami in rekonstrukcijami orodij. Na koncu (str. 171—175) je dodatna kratka bibliografija najvažnejših del, ki bralcu služijo za poglobljanje znanja in problematike, ki jo prinaša knjiga. V indeksu (str. 177—181) so zbrani najvažnejši tehnični izrazi, imena najdišč in znanstvenikov, ki jih knjiga omenja.

Marko Urbanija

Jack M. Sasson, *The Military Establishment at Mari*. Roma, Pontificium Institutum Biblicum, 1969, X-101 str., 8.º Studia Pohl, 3.

Pontificium Institutum Biblicum je serijo »Studia Pohl« posvetil spomenu profesorja Alfreda Pohla, ki je v Rimu osnoval Fakulteto za študij Bližnjega vzhoda. Zbirka naj bi prinašala dela s področja zgodovine in filologije Bližnjega vzhoda. Posebej naj bi služila mlajšim znanstvenikom, ki bi radi širše občinstvo seznanili z ugotovitvami svojih doktorskih disertacij.

Mesto Mari (Tell Hariri) je bilo ob srednjem toku Evfrata, danes leži v Siriji blizu iraške meje pri obmejni postaji Abu Kemal. Od leta 1933 dalje tu izkopava francoska arheološka ekspedicija pod vodstvom Andréja Parrota. Iz-